

Over leven in Westerbork

Kamp Westerbork wordt in 1939 opgericht om Joden op te vangen die uit Duitsland zijn gevlucht. Het ligt in Drenthe en staat dan onder Nederlands bestuur. Als Roosje in oktober 1942 met haar moeder in Westerbork aankomt, is het kamp kort daarvoor onder Duits bestuur gekomen. Sindsdien is het een 'Polizeiliches Durchgangslager'. Hier worden Joden, Sinti en Roma verzameld voordat zij naar Duitsland worden afgevoerd. Nederlandse marechaussees blijven ook na 1942 voor de bewaking zorgen. Het kamp is zo georganiseerd dat de Joden zelf voor de opvang van de nieuwe gevangenen, de medische voorzieningen, het onderwijs enzovoorts zorgen. De Joodse Ordedienst (OD) handhaaft de orde.

Over het leven in Westerbork is een en ander bekend, o.a. door de dagboeken van de journalist Philip Mechanicus (vermoord op 12 oktober 1944 in Auschwitz) en de dagboeken en brieven van de studente Etty Hillesum (vermoord op 30 november 1943 in Auschwitz). Ook Roosje schrijft erover.

OPDRACHT 2

Gebruik de bronnen 2 t/m 5 en maak dan een keuze: Het leven in Westerbork is volgens jou

- a. slecht;
- b. meer slecht dan goed;
- c. meer goed dan slecht;
- d. goed
- e. ik kan geen keuze maken.

Licht je keuze toe. Maak daarbij duidelijk welke *drie* bronnen voor je keuze het belangrijkste zijn geweest.

BRON 2. STAD OP DE HEIDE. LEVEN IN WESTERBORK.

Bron 2. Stad op de heide. Leven in Westerbork.

Bekijk de video hier: <http://westerborkpad.nl/geschiedenis/durchgangslager/stad-op-de-heide/index.html#/index>

BRON 3. HERINNERING

December 1942. In enige maanden tijd is de bevolking van Westerbork aangeslibd van duizend tot plus minus tienduizend man. De grootste aanwas dateert uit de gruwelijke oktoberdagen, toen, na een massale Jodenjacht door geheel Nederland, Westerbork geteisterd werd door een mensenoverstroming die het bijkans te verzwelgen dreigde. (...) En de oppervlakte blijft nog steeds één halve vierkante kilometer (...).

8 juni 1943. Dinsdagochtend. Lieve mensen, er is niet veel hier binnen het prikkeldraad overgebleven, er komen steeds meer barakken. Alleen een klein stukje is er nog in een uiterste hoek van het kamp en daar zit ik nu, in de zon, onder een prachtige blauwe hemel, tussen wat laag struikgewas. Recht tegenover me, niet eens erg veel meters van me vandaan, staan een blauwe uniform en een helm in het wachthuisje op palen. Een marechaussee plukt met een zeer verrukt gezicht paarse lupinen, z'n geweer bungelt op de rug. (...)

3 juli 1943. Met vader liep ik laatst door de stuivende zandwoestijn wat te kuieren, hij is allerschattigst en van een schone gelatenheid. Hij zei heel vriendelijk en rustig langs z'n neus weg: 'Eigenlijk ga ik maar het liefst gauw naar Polen, dan ben ik er des te gauwer af, in drie dagen ben ik er geweest en zo heeft het toch geen zin meer (...)'. Later lachen we samen wat over het toepasselijke landschap, het is soms net een woestijn, ondanks de paarse lupinen en koekoeksbloemen en sierlijke vogels die op meeuwen lijken. 'De Joden in de woestijn, we kennen dit landschap van vroeger'.

Etty Hillesum, *Het denkend hart van de barak*. Brieven van Etty Hillesum, Haarlem, 2e druk, 22, 40, 54.

BRON 4A

Bron 4a

BRON 4B

Bron 4b

BRON 5. SPORT EN SPEL IN WESTERBORK

Bekijk de video hier: <https://vimeo.com/311506970>

OPDRACHT 3

3. Over Westerbork hangt iedere dag een sfeer van angst. Op sommige momenten is die groter dan op andere. Ook Roosje kent die angst. Zo schrijft zij in een brief op 27 oktober 1942 over 'grote folteringen, speciaal zielsfolteringen'. Soms lukt het een brief naar buiten te smokkelen.

Stel je voor dat jij in 1943 in Westerbork opgesloten bent en dat je een brief naar buiten kunt smokkelen. Schrijf die brief aan een vriend/ vriendin buiten het kamp. Vertel daarin over de sfeer van angst in het kamp en probeer ook onder woorden te brengen waarvoor jij vooral bang bent. Gebruik voor de brief ca 250 woorden en maak voor informatie gebruik van de bronnen 6 t/m 10.

BRON 6. ARBEIDSKRACHTEN

Op een ochtend in de zomer stuitte ik in de vroegte op een man, die onthutst voor zich uit mompelde: 'Wat ze ons in 's hemelsnaam nou weer voor arbeidskrachten voor Duitsland gestuurd hebben!' En toen ik me naar de ingang van het kamp gehaast had, werden ze daar juist van wrakke vrachtauto's afgeladen op onze hei: vele oudjes. En daar stonden we, nogal sprakeloos om u de waarheid te zeggen. Dit leek ons werkelijk wat te ver gaan. Maar na enige tijd wisten we al niet beter en vroegen we elkaar bij elk binnenkomend transport: 'En – waren er dit keer veel ouden en invaliden bij?'

Etty Hillesum, Het denkend hart van de barak. Brieven van Etty Hillesum, Haarlem, 2e druk, 31

BRON 7. DE TRANSPORTLIJST

De transportlijst is weer in aantocht, er gaat weer een siddering door de gemoederen, in alle hoeken en gaten vormen zich aparties en wordt weer aefluisterd. Bekend is aeworden. dat de ziekenhuizen deze keer tweehonderd niet-

teruggestelde patiënten moeten afleveren en dat voor elke patiënt minder drie man van het verplegend personeel op transport gaan. De vorige keer waren vierhonderd patiënten geëist, er werden slechts tweehonderdzevenenvijftig geleverd. (...)

Philip Mechanicus, In Depôt. Dagboeken uit Westerbork, Amsterdam, 1989, 68

BRON 8. AFSCHIED

Schreiende vrouwen. Schoonmaaksters hanteren snikkend de bezem, aan de open vensters staan vrouwen, badend in tranen. Vanmorgen zijn broers of zusters, vaders of moeders op transport gegaan. Mannen wordt het te machtig; zij slikken tranen weg. De trein gilt: de giftige slang begint te schuifelen. Twee aparte wagons met s-gevallen (strafgevallen). Ik zelf ben door het oog van de naald gekropen. Vanmorgen om (vier) uur werd bekend, dat ik van de lijst was geschrapt. Felicitaties links en rechts; handjes van de naaste burens. Ik neem de uitingen van medeleven glimlachend in ontvangst. Inwendig voel ik pijn: overal worden andere mannen uit hun bedden geroepen om zich gereed te maken voor het duistere transport. De gelukwensen moeten even zovele zweepslagen zijn in het gezicht van hen die gaan.

Philip Mechanicus, In Depôt. Dagboeken uit Westerbork, Amsterdam, 1989, 70

BRON 9. IN DE TREIN

We hebben elkaar constant voor de gek gehouden. Nog in de trein naar Auschwitz. Ik zat daarin met mijn vrouw, mijn zoontje en mijn schoonouders, die tegelijk met mijn 'Stammliste' waren gevallen. Ja, ach het was een nare reis. Niemand wist waar hij heen ging, en iedereen was toch wel bang. Er werd bijna niet gegeten hoewel er nogal wat eten was meegenomen. Ik heb met mijn vrouw gesproken. En op een gegeven moment zei ze: 'Je kijkt net zo als je keek toen we van Groningen naar Amsterdam gingen na de arrestatie. Verwacht je dan zoiets verschrikkelijks?' Wat kon ik zeggen? Ik wist niet wat ik verwachtte. Niet iets moois, maar ook niet iets slechts.

E.A. Cohen, De afgrond, in '40/'45 de Jodenvervolgung, van jodenster tot moord. Joods Historisch Museum, Amsterdam, geciteerd in: Paul Vigeveno, Ton van der Meer, Grenzen aan solidariteit. Een lessenserie over de Holocaust, Malmberg/SLO, 1990, 87.

BRON 10A. LAATSTE LEVENSTEKEN

29 maart 1943, laatste levensteken van Roosje's moeder. De trein bracht haar ouders de volgende dag naar Sobibor. Van niemand in die trein is ooit nog iets gezien of gehoord.

Westerbork, 29 maart 1943

Lieve Roosje Je vader en ik zullen morgen de tocht naar het grote onbekende aanvaarden. Wij weten niet wat het worden zal. Bid veel voor ons en tracht je lieve broer terug te vinden. Innig gekust van je liefhebbende moeder.

BRON 10B. LAATSTE LEVENSTEKEN

15 september 1943, laatste bericht van Etty Hillesum aan J.C.J.C. van Nooten (Christien), haar oud-lerares Grieks en Latijn in Deventer. Deze kaart (voor en achterkant) is door haar uit de trein naar Auschwitz gegoooid. (hieronder de tekst)

15 september 1943

Christien,

ik sla de bijbel op op een willekeurige plaats en vind dit: de Heere is mijn hoog vertrek. Ik zit middenin een volle goederenwagon op m'n rugzak. Vader, moeder en Mischa zitten enige wagons verder. Het vertrek kwam toch nog vrij onverwachts. Plotseling bevel voor ons speciaal uit Den Haag. We hebben zingende het kamp verlaten, vader en moeder zeer flink en rustig. Mischa eveneens. We zullen drie dagen reizen. Dank voor al jullie goede zorgen. Achtergebleven vrienden schrijven nog naar Amsterdam, misschien hoor je iets? Ook van mijn laatste kampbrief?

Tot ziens van ons vieren.

Etty Etty Hillesum, Het denkend hart van de barak. Brieven van Etty Hillesum, Haarlem, 3e druk, 116

Iedere gevangene probeert er in Westerbork het beste van te maken. Maar ieder doet dat op zijn eigen manier. Er is bijvoorbeeld een verschil tussen de wijze waarop Roosje er het beste van maakt en Etty Hillesum dat doet.

OPDRACHT 4

1. Zoek in de bronnen 11 en 12 twee verschillen tussen het gedrag van Roosje en Etty.
2. Welk handelen vind je het verstandigst: dat van Etty of dat van Roosje? Licht toe.
3. Welk handelen voelt voor jou het beste: dat van Etty of dat van Roosje? Licht toe.

BRON 11. JACOB HAAN

Al snel vind ik mijn weg en ontmoet een jonge officier. Hij is een Nederlander en heet Jacob Haan. Vanuit de Schreibstube waar ik werk, moet ik hem de uitgewerkte lijsten brengen van de namen van de gevangenen die met de trein naar Polen zullen worden doorgezonden. (...) Na een week vraagt hij mij binnen en deelt mij mee dat ik vanaf volgende week zijn secretaresse word en dat op zijn grote werkkamer ook voor mij een bureau zal worden neergezet.

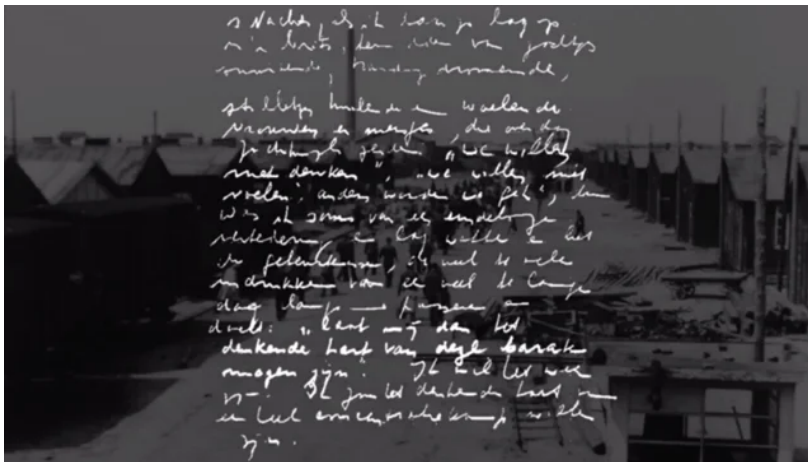
Zo zien we elkaar dagelijks en omdat er 's avonds niet veel te doen is, blijf ik ook 's avonds bij hem in zijn woning. Daar omhelzen we elkaar voor het eerst en ik slaap met hem. Zo worden we minnaars in deze aparte wereld.

Overdag hebben we het druk op de administratie. Hij moet een vastgesteld aantal gevangenen verzamelen voor transport naar Polen. De Schreibstube werkt de conceptlijsten met namen uit en ik zorg dat hij die op tijd krijgt. (...)

Regelmatig heeft Jacob overleg met kampcommandant Albert Gemmeker. Al meerdere keren ben ik erbij gehaald om notulen te maken en zo besluiten vast te leggen. Mijn beheersing van de Duitse taal komt goed van pas en afgesproken wordt dat ik ook voor de kampcommandant secretariële werkzaamheden zal verrichten.

Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, Amsterdam, 2016, 154/155/ 156

BRON 12. ETTY HILLESUM, HET DENKENDE HART VAN HET CONCENTRATIEKAMP

Bekijk de video hier: <https://vimeo.com/311506990>